

REDACTIE RENUS
Geregracht 50
2311 PB LEIDEN

DRUKWERK

TPG Post

Port betaald

Port payé

Pays-Bas

RENUS

Mededelingen van de AWN

AWN - afdeling Rijnstreek
GEREGRACHT 50
2311 PB LEIDEN.

2003 - NUMMER 1

- Agenda ALV
- Jaarverslagen
- Activiteiten
- Lezingen 2003/2004

Renus is een uitgave van de afdeling Rijnstreek van de Archeologische Werkgemeenschap voor Nederland (A.W.N.) en verschijnt tenminste tweemaal per jaar. Oplage ca. 200 stuks. Redactie: P.J.M. de Baar.

Gegevens uit *Renus* mogen worden overgenomen, mits met voldoende bronvermelding, en er een kopie van het artikel, waarin gegevens uit *Renus* werden verwerkt, aan de redactie wordt gestuurd.

+++++

Vondstmeldingen

Als u iets gevonden heeft, waarvan u denkt dat het van belang kan zijn, of als u weet dat anderen vondsten hebben gedaan, belt u dan a.u.b. met een van de volgende mensen:

Dick van der Kooij, Welterdreef 93, 2253 LJ Voorschoten, tel. 071-5764072

Leo den Hollander, Coornhertstraat 55, 2332 AP Leiden, tel. 071-5312172

Suus Sprey, Burg. Visserpark 14, 2405 GR Alphen a/d Rijn, tel. 0172-494986

Ook houden wij ons aanbevolen voor melding van plaatsen waar graafwerkzaamheden plaats (gaan) vinden. Help mee het bodemarchief te redden: een kleine vondst kan het begin van iets belangrijks zijn!

Meehelpen met de opgravingen?

Heeft u belangstelling om actief deel te nemen aan het veldwerk, dan kunt u bij bovengenoemde personen vernemen welke projecten in uitvoering zijn of binnenkort zullen komen en voor de preciese gegevens over plaats en tijd. Met nadruk wordt erop gewezen, dat ervaring absoluut niet vereist is.

Restaureren, tekenen en vondstverwerking

Deze werkzaamheden vinden plaats in onze werkruimte, Geregracht 50 te Leiden, elke maandag (behoudens als er een feestdag of lezing is).

Opgave nieuwe leden

Nieuwe leden kunnen zich aanmelden bij het Bureau AWN, Herengracht 474, 1017 CA Amsterdam. Het basislidmaatschap kost € 36,50 per jaar. Leden ontvangen zesmaal per jaar het tijdschrift *Westerheem*. Nieuwe leden worden persoonlijk uitgenodigd voor een eerste kennismaking met de afdeling.

UITNODIGING VOOR HET BIJWONEN VAN DE ALGEMENE LEDENVERGADERING VAN DE AWN-AFDELING RIJNSTREEK, maandag 19 mei 2003.

Gemeentearchief Leiden, ingang Boisotkade 2A, **aanvang 19.30 uur**

Agenda

1. Opening
2. Ingekomen/uitgegane stukken
3. Notulen van de Algemene Ledenvergadering van 27 mei 2002 (zie hieronder)
4. Jaarverslagen (zie elders in deze *Renus*)
5. Verslag van de kascontrolecommissie
6. Benoeming kascontrolecommissie
7. Financiën (jaarrekening 2002 en begroting 2003 circuleren door de zaal)
8. Bestuursamenstelling

Voorzitter Dé Steures en secretaris Menno Dijkstra waren vorig jaar reeds gekomen aan het einde van hun eerste ambtstermijn van 4 jaar. Omdat hun herverkiezing bij de vorige ALV van onze afdeling niet officieel was aangekondigd, werd besloten beide bestuursleden alvast voor 1 jaar te benoemen. Dit jaar stellen zij zich dus officieel herverkiesbaar voor een periode van 3 jaar. Tegenkandidaten voor beide functies kunnen tot zeven dagen voor de verkiezingsdatum gesteld worden, schriftelijk ondersteund door tenminste tien leden. Naar de letter van het Huishoudelijk Reglement wordt van de kandidaat een geschreven verklaring gevraagd, waarin deze zijn bereidheid toont zitting te willen nemen in het bestuur van de afdeling.

9. Wat verder ter tafel komt

10. Rondvraag

11. Sluiting

Na afloop zal een koffiepauze worden ingelast, waarna om 20.30 Menno Dijkstra een (korte) lezing zal houden over: **De beerput van Adriaan Block uit Lisse. Een kijkje in de keuken van een 17e-eeuwse VOC-beambte**

Notulen van de Algemene Ledenvergadering van de AWN-Afdeling Rijnstreek, gehouden op maandag 27 mei 2002.

Aanwezig: 15 leden en 4 bestuursleden.

1. Opening:

De voorzitter opent de vergadering om 19.30 uur en memoreert aan het overlijden van onze oud-voorzitter Hans Hardenberg.

2. Ingekomen/uitgegane stukken:

Er zijn geen ingekomen of uitgegane stukken.

3. Notulen van de ALV van 21 mei 2001:

Er is geen commentaar, waarmee de notulen zijn vastgesteld.

4. Jaarverslagen:

Mw. Berry Meijer wil weten hoe het is gesteld met de zittingstermijn van de bestuursleden, zoals vermeld in het jaarverslag van de secretaris. Het bestuur meldt een vervelende slordigheid te hebben begaan bij het berekenen wanneer Dé Steures en Menno Dijkstra herkozen hadden moeten worden; dat had hedenavond moeten zijn, aangezien op deze ALV hun tweede termijn van vier jaar aanvangt. Het stelt de ledenvergadering voor om de voorzitter en de secretaris voor één jaar te benoemen, zodat op de volgende ledenvergadering een herbenoeming voor de resterende drie jaar plaats kan vinden. De vergadering gaat hiermee akkoord.

Verder heeft Berry Meijer een correctie op pag. 5: Op de dinsdagen werkt de restauratieploeg 's ochtends en de uitwerkploeg 's middags en niet andersom. Mw. Aleid Muller wil weten waarom de afdeling geen lezingensubsidie meer krijgt van de provincie. De secretaris meldt dat wij ten opzicht van het nieuwe subsidiebeleid van de provincie een te klein en te oud publiek vertegenwoordigden. Dit is voor ons moeilijk te veranderen. Verder kan nog vermeld worden dat de tegenvallende belangstelling voor de lezing te Alphen te maken kan hebben gehad met de lezing die door Fik Meijer diezelfde avond werd gehouden over zijn nieuwe boek 'Keizers sterven niet in bed'. Op de desbetreffende pagina kan het woord 'verwachte' vervallen.

Ten aanzien van pag. 7 wil Berry Meijer meer weten over de kadersubsidie van de gemeente Voorschoten. Zij wist niet van het bestaan van deze subsidie en wil weten wie hiervoor nu in aanmerking komen. In de praktijk maken enkel de actieve kaderleden ervan gebruik, maar in principe staat het open voor elk lid. Niet alles kan echter altijd vergoed worden; de subsidie wordt onderling verdeeld. Het bestuur zal in de volgende *Renus* meer bekendheid geven aan deze subsidie en tevens nakijken in hoeverre alleen 'kaderleden' in aanmerking komen. Dhr. Dick van der Kooij vraagt of het niet handig zou zijn te kijken of andere gemeenten een vergelijkbare subsidie kennen.

Het archeologisch jaarverslag is door onverhoopte omstandigheden dit jaar niet helemaal afgekomen. In de volgende *Renus* zal de rest volgen. Overigens is de waarneming Alphen a/d Rijn - Burg. Visserpark 10 reeds een actie uit het jaar 2002 (die hebben we dan alvast binnen).

5. Verslag van de kascontrolecommissie:

De kascommissie, bestaande uit mw. Geertrui van Beukering en dhr. André Pouwel, deelt mee dat ze geen onregelmatigheden heeft vastgesteld, ook niet bij de omrekening naar euro's. De vergadering verleent daarop décharge.

6. Benoeming nieuwe kascontrolecommissie:

In de kascontrolecommissie worden benoemd André Pouwel en Ab van Grol.

7. Financiën (jaarrekening 2001 en begroting 2002):

De penningmeester biedt alsnog zijn excuses aan voor het ontbreken van de post afschrijvingen in de begroting van vorig jaar. Hij heeft zijn leven gebeterd. De balans, de winst- en verliesrekening, de begroting en de aansluitingen worden toegelicht. De kosten van de werkruimte zijn gestegen door een structurele verhoging van de onroerend zaak belasting. De stijgende kosten voor water en elektra - een gevolg van de activiteiten op de dinsdag - nopen tot enige matiging. De hogere kosten voor de werkruimte op de begroting worden veroorzaakt door het schilderwerk dat de komende zomer gedaan moet worden. Al met al is ons eigen vermogen met ruim € 1000,- gestegen; een mooi resultaat.

8. Bestuursamenstelling:

Het bestuur meende dat er dit jaar geen wisselingen waren. Boven bij punt 4. is echter al aan de orde gekomen dat een rekenfout is gemaakt. De voorzitter en secretaris hadden zich herkiesbaar moeten stellen. De ALV gaat echter akkoord met een herbenoeming voor een jaar. Op de volgende jaarvergadering zal dan een herbenoemingstermijn van 3 jaar aangehouden worden.

9. Wat verder ter tafel komt:

Aan onze werkruimte aan de Geregracht moet het nodige schilderwerk plaatsvinden. Vrijwilligers zijn (naast de bestuursleden): Aleid Muller, Geertrui van Beukering, Suus Sprey, Berry Meijer en Henk Postma. Werkdata zijn de zaterdag 15, 22 en 29 juni vanaf 10.00 uur.

Dhr. Simon Oud deelt mee dat de boringen op het strand van Katwijk door de werkgroep 'Muur' geen resultaat hebben opgeleverd. In het najaar zal een compleet verslag als Brittenburg-annex verschijnen. Het bestuur vindt het jammer dat de hypothese niet klopte; het initiatief is zeer gewaardeerd. Berry Meijer zal het correspondentiearchief van de werkgroep aan de secretaris overdragen.

10. Rondvraag:

Berry Meijer vraagt hoe het zit met de 'zwevende leden'. De secretaris meldt dat hij de discrepanties in de ledenlijst heeft doorgemailed aan de ledenadministratie maar tot op heden nog geen antwoord heeft ontvangen. Hij zal nogmaals contact zoeken. Dick van der Kooij wijst op het belang van de zitting van leden in gemeentelijke monumentencommissies om het archeologische belang te waarborgen. De voorzitter wijst erop dat de commissieleden dan wel een bevredigende invloed moeten kunnen hebben, anders blijft het een ontmoedigende bezigheid. Bestuurslid Piet de Baar wijst op de voorwaarden die voor burgerleden in deze commissies kunnen gelden. Wellicht is het contactzoeken met historische verenigingen - met de *Renus* als bindmiddel? - een goede manier. Zo zijn er in Nieuwkoop en Boskoop historische verenigingen die ook iets aan archeologie doen.

Menno Dijkstra deelt mee dat men het eerste deel van Geschiedenis van Holland bij hem met auteurskorting kan bestellen. Het ligt in de pauze ter inzage.

Piet de Baar wijst erop dat men kan meegraven bij een opgraving in de Munnikenpolder te Leiderdorp o.l.v. Eric van der Kuijl.

Ab van Grol vertelt over de mogelijkheid mee te graven naar het Alphense castellum via het archeologisch graafbedrijf Hollandia.

11. Sluiting:

De voorzitter sluit de vergadering om 20.36 uur.

Menno Dijkstra

Bestuurlijk jaarverslag AWN-afdeling Rijnstreek over 2002-2003

Bestuur

Het bestuur kende dit jaar de volgende samenstelling:		dienstjaren:
Dé Steures	- voorzitter/coördinator lezingen	5 (v.a. 1998)
Menno Dijkstra	- secretaris	5 (v.a. 1998)
Leo den Hollander	- penningmeester	7 (v.a. 1996)
Piet de Baar	- lid/redactie Renuis	2 (v.a. 2001)

Dit seizoen heeft het bestuur zes maal vergaderd, zoals altijd in de werkruimte aan de Geregracht. Dit jaar is niet deelgenomen aan de jaarlijkse regiovergadering. Wel is door het bestuur de afgevaardigdendag in Amersfoort bijgewoond.

Leden

Het officiële ledental van de afdeling Rijnstreek bedroeg op de lijst van de AWN Ledenadministratie van 31 januari 2003 119 leden. Dit is ten opzichte van een jaar geleden een afname met 11 leden. Deze afname is vooral te wijten aan een opschoning van het ledenbestand. 'Zwevende leden', bestaande uit leden die om ons onbekende redenen niet op de officiële ledenlijst voorkomen, zijn aangeschreven om duidelijkheid over hun status te krijgen. De helft hiervan heeft alsnog betaald, de rest heeft definitief opgezegd. Een drietal leden heeft de contributie nog steeds niet betaald! Na de piek in het ledenaantal zitten we eigenlijk weer op ons oude niveau. Daarnaast staan op de adressenlijst van onze afdeling naast overige AWN-organen nog 11 sympatisanten en 11 instanties.

Werkavonden en -dagen

De wasstraat heeft het afgelopen jaar naast de kleine klussen voornamelijk gewerkt aan de vondsten van Bodegraven-Oud Bodegraafseweg. Gedetermineerd en geplakt is er aan materiaal van Alphen-De Hoorn en Nieuwveen. Onder het materiaal van

De Hoorn is een aantal bijzondere, met appliqué of reliëf versierde tuinvazen naar voren gekomen.

De restauratiegroep is dit jaar vooral bezig geweest met Werra en Delftsblauw aardewerk van De Hoorn. Ter voorbereiding op een tentoonstelling in de oudheidkamer van Leiderdorp zijn vondsten uit een beerput van het klooster Engelendaal aangepakt.

Van de zijde van de provincie kregen wij het verzoek om nog te conserveren houten voorwerpen beschikbaar te stellen voor een experimentele conserveringswijze, waarmee de restaurator van de ROB, mw. J. Nientker, ervaring wilde opdoen. Aangezien wij een grote achterstand hebben in dit opzicht en er een paar planken en kratten vol stonden met hout 'op sap', was het niet zo moeilijk hieraan mee te werken, temeer daar een groot deel er al langer dan tien jaar stond. Aangeleverd zijn voorwerpen o.a. van de opgravingen Voorschoten-Roucoop, Leiden-Cathrijnestraat en Alphen-De Hoorn.

Ten behoeve van de door de SNA georganiseerde Operatie Odyssee, die de achterstand in uit te werken opgravingen inventariseert, is door enkele leden een lijst opgesteld met enige basisinformatie over een aantal van onze belangrijkste opgravingen. Dit werk viel samen met een inventarisatie en ordening van alle tekeningen, die in de loop der jaren gemaakt zijn gedurende onze veldactiviteiten.

Lezingen

In het afgelopen seizoen zijn de volgende lezingen gehouden:

2002

- Maandag 14 oktober: Dr. D.C. Steures (ROB)
De laat-Romeinse grafvelden van Nijmegen
- Maandag 25 november: Drs. H. Koopmanschap (AAC, Universiteit van Amsterdam)
Apud Teylingen

2003

- Maandag 3 februari: D. Parlevliet (AWN-Rijnstreek/Genootschap Oud Katwijk)
De Brittenburg voorgoed verloren
- Maandag 24 maart: Dr. C. van Driel-Murray (AAC, Universiteit van Amsterdam)
Voeten op de aarde: Romeins schoeisel in het teken van astrologie en bijgeloof
- Maandag 19 mei: Drs. M. Dijkstra (AWN-Rijnstreek)
De beerput van Adriaan Block uit Lisse. Een kijkje in de keuken van een 17e-eeuwse VOC-beambte

De organisatie van de lezingen was ook ditmaal in handen van Dé Steures. Zoals gewoonlijk was de plaats van de lezingen het Gemeentearchief Leiden, waar Piet de Baar (actief lid en werkzaam bij het gemeentearchief) zijn rol als gastheer haast vanzelfsprekend vervulde.

Renus

In 2002 is een drietal nummers van ons afdelingsblad verschenen, waarbij Piet de Baar een onmisbare rol heeft gespeeld.

Publicaties

Het afgelopen jaar heeft een eerste auteursvergadering plaatsgevonden, waarin vooral onderwerpen zijn geïnventariseerd en verdeeld die in aanmerking komen voor de vulling van een volgend Rijnstreek-nummer van de Westerheem. De leuze blijft immers: publiceren!

In de drie Renusafleveringen van 2002 verscheen een aantal artikeltjes:

P.J.M. de Baar, 2002: De dam van Zwammerdam, in: *Renus* 2002-1, 5-12.

P.J.M. de Baar, 2002: Loodzwaar oud papier, in: *Renus* 2002-3, 15-19.

P.J.M. de Baar & D. van der Kooij, 2002: Een grafzerk en een kaaspers-steen(?) te Sassenheim, in: *Renus* 2002-2, 16-22.

In de archeologische kroniek van het tijdschrift *Holland* over het jaar 2001 zijn onze archeologische waarnemingen en opgravingen opgenomen. Omdat vanaf 1998 onze activiteiten in de *Holland*-kroniek ontbraken, was op verzoek van de provinciaal archeoloog een compleet bijgewerkte lijst ingestuurd, maar jammer genoeg bleek tegen de toezegging in de redacteur hier geen plaats voor te willen bieden. We zullen deze publiceren in de *Renus*.

Verder verschenen de volgende aan de activiteiten van de afdeling verwante publicaties:

M. Dijkstra & S. Ostkamp, 2002: Een kijkje in de keuken van VOC-beambte. Het porseleinbezit van Adriaan Block (1581/82-1661) en de introductie van porselein in de Nederlanden, in: M.H. Bartels, E.H.P. Cordfunke & H. Sarfatij (red.), *Hollanders uit en thuis. Archeologie, geschiedenis en bouwhistorie gedurende de VOC-tijd in de Oost, de West en thuis. Cultuurhistorie van de Nederlandse expansie* (SCHI-reeks 2), 85-104.

De aanleiding voor dit artikel was een door onze afdeling in Lisse uitgevoerd noodonderzoek op 31 augustus 1996.

Mulder, J.R. 2002: 'Overslagzand' langs de 'Bode' in Bodegraven door een overstroming in de Romeinse tijd. Een bodemkundig onderzoek in twee putten langs de Oudbodegraafseweg 24 (Alterra-rapport 514), Wageningen.

Dit rapport is geschreven in opdracht van onze afdeling naar aanleiding van de opgraving in Bodegraven.

Als laatste zijn nog vermeldingswaardig het artikel van Frits Amelunxen: 'Doorkijk op de late Middeleeuwen in Nieuwveen; Recente opgravingen in de Dorpsstraat', over onze opgravingen in het blad 'De Baardman' nummer 36, 2002, 6-17 van de Stichting Historische Kring Liemeer, en vele verwijzingen naar ons veldwerk in Leiderdorp met afbeeldingen van de vondsten in de catalogus, die verscheen bij de tentoonstelling in de Leiderdorpse Oudheidkamer: Maarten Dolmans & Claudia Thunnissen, 2002: *Het oudste Leiderdorp ligt onder je voeten. Leiderdorp uit archeologische en historische bron*, Leiderdorp.

In verschillende regionale of lokale kranten zijn berichten/jes verschenen over het onderzoek in 2002: Bodegraven, Hazerswoude-Dorp en Sassenheim.

Tentoonstellingen

De tentoonstelling in het Stadskantoor van Alphen aan den Rijn met materiaal van De Hoorn werd omstreeks het midden van 2002 afgesloten. In de Oudheidkamer van Leiderdorp zijn diverse vondsten te zien geweest van opgravingen aan onder meer de Hoogmadeseweg en bij het klooster Engelendaal.

In het museum Katwijk staat sinds het einde van 2002 een vitrine met aardewerk en andere vondsten, zoals pijpen, afkomstig uit de jongste, 18^e-eeuwse beerkelder van de opgraving Achterweg/Rijnstraat. Inmiddels is ook archiefonderzoek gedaan naar de mogelijke eigenaren van deze beerkelder.

Publieksvoorlichting en –educatie

Op zaterdag 9 november nam onze afdeling deel aan de Leidse Podiumdag in de Hooglandsekerk met een eigen stand. Deze Podiumdag werd georganiseerd naar aanleiding van het 100-jarig bestaan van de Vereniging Oud Leiden. Tevens werd in Alphen aan den Rijn deelgenomen aan de Culturele Markt.

Gebouw Geregracht

Afgelopen voorjaar is begonnen met het aanpakken van het achterstallig onderhoud aan het exterieur van ons monument. Gezien de beperkte financiële draagkracht en verantwoordelijkheid van de vereniging beperkt het onderhoud zich tot het schilderen raamwerk. De deuren, dakgoten en achterraamen zijn geschilderd. Het zijraam naast de inrit is volledig uit zijn sponning gelicht en ontdaan van roestvorming. Gebarsten ruitjes zijn vervangen. Met dank aan de inzet van de 'harde kern'! Komende zomer willen we de ramen aan de voorzijde onderhanden nemen.

Het interieur werd dit jaar weer eens geteisterd door een lekkage in de achtergevel. Het water was in de boekenkast terechtgekomen, maar gelukkig werd hierbij slechts een aantal overdrukken beschadigd. De gemeente heeft inmiddels de dorpel tegen de achtergevel nogmaals verhoogd. Tevens voerde zij een controle op de aanwezigheid van legionella in de waterleiding uit. Daarnaast werd uit gezondheidsoogpunt een

deel van de waterleiding omgelegd boven door de hal, omdat onder de vloer de oorspronkelijke loden leiding nog steeds functioneerde.

Legaat Hans Hardenberg

Uit handen van de familie Hardenberg mochten wij een legaat archeologische boeken en tijdschriften ontvangen. Tevens is documentatiemateriaal over Teijlingen en Dever overgedragen: opgravingen, die Hans als veldwerkcoördinator geleid heeft. Al het materiaal is inmiddels geïnventariseerd door Piet de Baar.

Uitwerking Teijlingen

In het kader van een doctoraalscriptie voor het Amsterdams Archeologisch Centrum van de Universiteit van Amsterdam zijn door Hans Koopmanschap de vondsten en documentatie van de opgravingen te Teijlingen uit de beginjaren van onze afdeling nader uitgewerkt. Door ons is welwillend aan het onderzoek meegewerkt door onze gegevens ter beschikking te stellen. Samen met een booronderzoek rondom het kasteel zelf door het AAC leverde dit een mooi overzicht op van de laatste archeologische stand van zaken. Dit past in de doelstelling van de nieuwe beheerder van slot Teijlingen, de Kastelenstichting Holland en Zeeland.

Subsidies

Ook dit jaar is van de gemeente Voorschoten een kadersubsidie ontvangen, die gebruikt is voor het bezoeken door een aantal van onze leden van de Reuvenusdagen. Opgravingen “draaien” onder een eigen begroting en met wisselende subsidieregelingen.

Menno Dijkstra

Jaarverslag archeologisch veldwerk 2002

ALPHEN AAN DEN RIJN

Burgemeester Visserpark 10

Voor de uitbreiding van een huis werd aan de achterzijde een bouwput gegraven van 5 bij 5 m en 1.40 – 1.60 m diep. Hierin werden vier lagen onderscheiden. Vondstmateriaal van enig belang werd echter niet gevonden.

Zwammerdam – Kerkplein

Direct achter de oude dorpskerk van Zwammerdam vond een uitbreiding plaats van de smederij. De bouwput werd uitgegraven tot circa 1 m diep. Er werd geen dateerbaar materiaal gevonden.

Waarneming en melding Chris Zwaan.

Zwammerdam – Vinkebuurt “de Geus”

Enige tijd na de sloop van het bedrijf “De Geus” is dit terrein nagelopen op archeologica. Volgens een hypothese van C. Beunder kan dit terrein deel hebben uitgemaakt van de vroeg 13e-eeuwse versterking nabij de dam van Zwammerdam (Beunder 1986, 108-112). Uit deze periode werd jammer genoeg niets aangetroffen. Een kleine hoeveelheid aardewerk werd verzameld met een datering lopend van circa 1750 tot 1900. Het blijft vooralsnog onduidelijk of hier nader archeologisch onderzoek gaat plaatsvinden.

Waarneming en melding Ab van Grol.

Beunder, P.C., 1986: *Castella en havens, kapellen en hoven van Albaniana tot Laurum, via Bode(lo)grave en Zwadenburg, Nieuwkoop/Bodegraven*.

BODEGRAVEN

Nassastraat 2B

In zijn garage heeft de bewoner van dit adres een smeerput gegraven. De uitgegraven grond bleek Romeins aardewerk te bevatten. Op een diepte van 1,40 m kwam liggend hout tevoorschijn, dat ondanks de slechte conserveringstoestand als vermoedelijk bewerkt kon worden herkend. Dit hout lag op de overgang van venige naar vette, schone klei. De liggingsdiepte doet vermoeden, dat het funderingshout van bebouwing binnen de Romeinse versterking kan zijn. De opbouw van het profiel boven het hout bestond uit de vette, schone klei, waarin de fundering zou zijn ingegraven, twee lagen vuile klei met Romeins materiaal en de bovenlaag. Deze samenstelling van gegevens komt overeen met wat eerder in de Willemstraat is aangetroffen, zij het dat de ligging van de funderingen hier iets dieper is (Van der Kooij 1996). Een verklaring hiervoor kan de aflopende helling zijn van de oeverwallen van de Oude Rijn en de *Bodegrave*, waar de versterking waarschijnlijk op ligt. Met deze waarneming is ook een punt vastgesteld voor de omvang van de Romeinse bewoning in oostelijke richting.

Kooij, D. van der, 1996: Bodegraven: Willemstraat. In: R.M. van Heeringen (red.), *Archeologische kroniek van Holland over 1995*, II Zuid-Holland, *Holland* 28, 346-347.

Oud Bodegraafseweg 24

Een boerderijtje, in datering in ieder geval ouder dan de omliggende 19e-eeuwse bebouwing, moest plaats maken voor een modern appartementencomplex. Van de aannemer werd toestemming verkregen voor een in tijd begrensd archeologisch onderzoek, waarvoor van de gemeente Bodegraven subsidie kon worden verkregen. Dit onderzoek was belangrijk met name wegens de vraag, wat de omvang van de Romeinse versterking in zuidelijke richting is. Door C. Beunder is in 1976 gedurende rioleringswerkzaamheden in de Oud Bodegraafseweg, een tiental meters ten noorden van de huidige onderzoekslocatie, een damconstructie waargenomen die wellicht samenhangt met de kruising van de limesweg en het riviertje de *Bodegrave* (Beunder 1980, 7-9). Gebruikelijk is, dat de limesweg middendoor een *castellum* loopt. In dit geval zou het betekenen dat de diepte van de Romeinse versterking tweemaal de afstand Willemstraat – dam zou bedragen (Van der Kooij 1996). Deze aanname bleek echter niet juist, want al snel werd duidelijk dat wij hier met een *off-site* situatie ten opzichte van de versterking te maken hadden, en het meest logisch direct aan de zuidzijde ervan. De Romeinse weg heeft waarschijnlijk dus buitenlangs gelopen. Op de in Bodegraven gebruikelijke aanlegdiepte van het eerste vlak werd slechts weinig Romeins aangetroffen. De wel aanwezige sporen betroffen een 18e/19e-eeuwse ronde stenen waterput van het genoemde boerderijtje en een tweetal langwerpige ingravingen, gevuld met veen. Bij verdiepen werd duidelijk dat het hier kleiputten betrof die men na de kleiwinning open had laten liggen en die op natuurlijke wijze met veen dichtgegroeid waren. Kennelijk lagen deze putten ver buiten de toenmalige bewoning, want aanwijzingen voor een datering konden niet verkregen worden.

Op een dieper niveau werd een in dikte van 10 tot 50 cm variërende laag aangetroffen, die gekenmerkt werd door een enorme hoeveelheid schelpen (waarschijnlijk zoetwatermosselen) en de aanwezigheid van veel Romeins afval: aardewerk, bot en in mindere mate natuur- en fabricagesteen. Uit de interpretatie van het profiel bleek dat we hier te maken hadden met een naast de *Bodegrave* gelegen depressie, waarin waarschijnlijk een groot deel van het jaar water stond. Deze depressie bevatte ook een grote hoeveelheid natuurlijk hout, die er in perioden van hoogwater door het riviertje in was gestuwd (Mulder 2002, 18). De onderste laag van het profiel bestaat uit bosveen, waar de laag met het Romeinse materiaal dus direct op ligt. Dit gegeven maakt de veronderstelling mogelijk dat met de komst van de Romeinen door o.m. ontbossing de veengroei abrupt gestopt is. Tussen de depressie en de *Bodegrave* lag een 10,50 m lange houten stam. Het betreft wellicht een halffabriek, want na uitprepareren bleek dat de stam aan boven- en zijkanten gekantrecht was, maar aan de onderzijde rond, met de schors nog aanwezig. De grootste dikte bedraagt circa 25 bij 20 cm. Een tweede vorm van bewerking bestond eruit, dat ongeveer in het midden de balk in breedte en hoogte sterk versmald was.

De beoogde functie van dit halffabriek is niet duidelijk; kennelijk is het ter plaatse achtergelaten. In een tweede opgravingsput werd eveneens een deels bewerkte zware balk ontdekt, die wegens de belending slechts voor een klein stuk kon worden blootgelegd. Van beide stammen is een monster voor dendrodatering ingediend, helaas zonder resultaat: ondanks voldoende jaarringen bleken deze niet in de standaardcurve te passen.

Het vondstmateriaal is nog in bewerking. Duidelijk is dat een groot deel van het aardewerk direct in de depressie moet zijn gedeponed; een ander deel kan op basis van de verwerking secundair (gelijk het spoelhout) in de depressie terechtgekomen zijn. De voorlopige datering ligt in de tweede helft van de 1e en de eerste helft van de 2e eeuw. Bij het bot valt op dat, in tegenstelling tot wat gebruikelijk is, de hoeveelheid groot bot omvangrijker lijkt. Tevens bleek er enig menselijk botmateriaal tussen te zitten.

Beunder, P.C., 1980: Tussen Laurum (Woerden) en Nigrum Pullum (Zwammerdam?) lag nog een castellum. In: *Westerheem* 29, 2-33.

Kooij, D. van der, 1996: Bodegraven: Willemstraat. In: R.M. van Heeringen (red.), *Archeologische kroniek van Holland over 1995, II Zuid-Holland, Holland* 28, 346-347.

Mulder, J.R. 2002: 'Overslagzand' langs de 'Bode' in Bodegraven door een overstroming in de Romeinse tijd. Een bodemkundig onderzoek in twee putten langs de Oudbodegraafseweg 24 (Alterra-rapport 514), Wageningen.

Overtocht (Josefschool)

De voormalige Josefschool zal voor een groot deel worden afgebroken en omgebouwd/uitgebreid tot een wooncomplex. Deze locatie ligt op grond van verkennend onderzoek door C. Beunder aan de rand van het verspreidingsgebied van Romeins materiaal (Beunder 1980). De 'Overtocht' is de plaatselijke benaming voor de Hoge Rijndijk. De combinatie van deze beide gegevens leek een goede aanleiding om door middel van een proefsleuf de oever van de Oude Rijn in de Romeinse tijd, eventueel gecombineerd met aanwezigheid van Romeinse sporen, vast te stellen. Dwars op de Oude Rijn werd over de volle breedte van het perceel een 30 m lange sleuf gegraven. De gelaagdheid in het profiel en in de boringen, die vanaf de onderzijde van het profiel werden gezet tot een diepte van totaal 4,00 m onder maaiveld, was over de gehele lengte teleurstellend horizontaal. Met andere woorden: er was geen duidelijk oplopende oever(wal) aanwezig. De constatering moest zijn, dat wij de klei-afzettingen van een niet nader te dateren Rijnbedding aangesneden hadden. Op 1,20 m onder maaiveld bevond zich de enige afwijkende laag, bestaande uit veenachtig detritusmateriaal, kennelijk een stilstandsfase. Het ontbreken van enige vorm van vondstmateriaal maakt aannemelijk dat dit terrein zelfs buiten de grootste omvang van de Romeinse bewoningszone gelegen moet hebben. Van eerder

gebruik van dit perceel voor de bouw van de school in het begin van de 20e-eeuw is geen enkele aanwijzing gevonden.

Beunder, P.C., 1980: Tussen Laurum (Woerden) en Nigrum Pullum (Zwammerdam?) lag nog een castellum. In: *Westerheem* 29, 2-33.

Bodegraven – kleine waarnemingen

Markt: de graafwerkzaamheden rond nieuwbouw en herinrichting werden gevolgd; slechts archeologisch onbelangrijk materiaal kwam hierbij naar boven. Op het hiernaastgelegen Voorplein werd uit uitgeworpen grond van een boomplantgat een kleine hoeveelheid duidelijk in de 16e eeuw te dateren aardewerk verzameld.

Boerderij Paardenburg: bij deze monumentale 17e-eeuwse hoeve werd enig grondwerk verricht. Anders dan men zou verwachten werd er niets waargenomen van archeologisch belang.

Waarnemingen en melding Chris Zwaan

KATWIJK

Katwijk aan den Rijn – Rijnstraat

Door een deel van de Rijnstraat is dit jaar een sleuf gegraven ten behoeve van een persriool. De voor dit type riool gevolgde werkwijze maakte het mogelijk langere trajecten sleuf in één keer na te lopen. De sleuf was gemiddeld 1,50 m diep en bleek in het onderste deel van het profiel regelmatig klein botmateriaal en laat-middeleeuws aardewerk te bevatten (14e/15e-eeuw). Proefputjes in de bodem gaven regelmatig materiaal met een nog iets eerdere datering (13e-eeuw) en zelfs wat Romeins: een imbrexfragment en bewerkt blokje tufsteen. De bovenste lagen leverden, afgezien van puin en ander bestratingsmateriaal, slechts weinig dateerbare vondsten op. Ook waren enige in baksteen gebouwde riolen/leidingen aanwezig, die de straat in de dwarsrichting kruisten. Een paar hiervan waren op basis van het baksteenformaat (24x12x6 en 22x11x5) duidelijk ook laat-middeleeuws in datering. Op twee plaatsen werden resten van een bestrating/verharding, bestaande uit keitjes en baksteenbrokken, waargenomen. Er boven en onder aangetroffen aardewerk lijkt aannemelijk te maken, dat deze bestrating in de late Middeleeuwen gelegd is; met een preciesere datering van dit aardewerk is dit wellicht nog nader te bepalen.

De kleine proefputjes in de bodem van de sleuf gaven aan, dat -zo op het oog- 10 tot 50 cm dieper het schone, natuurlijke zand begint. In de zuidzijde van de sleuf was de geologische opbouw anders. Hier was voor een deel een keiharde, mogelijk naar het oosten afhellende (Rijnzijde), kleilaag aanwezig.

LIEMEER

Nieuwveen – Dorpsstraat/Muggenlaan

De voorgenomen opgraving alhier is dit jaar niet door de AWN maar door het ARC uitgevoerd (zie 'veldwerk in samenwerking met' hieronder). Door de gemeente was de AWN gevraagd de daarna plaatsvindende bodemsanering archeologisch te begeleiden. Bij het maken van afspraken met de aannemer bleek deze dermate strenge eisen te stellen, dat in feite onze werkzaamheden onmogelijk zouden zijn. Om die reden hebben wij van deze begeleiding afgezien.

Geheel op de achterzijde van het terrein was voor een deel de bovengrond machinaal weggetrokken. Hierdoor kwam een met planken beschoeide, gedempte sloot in het zicht, waaruit door een paar leden een hoeveelheid vondsten (aardewerk, glas, metaal, pijpen en leer) werd verzameld. De datering ligt in de periode 1650-1750. Opmerkelijk zijn enige luxe stukken: in Delfts blauw een met fijn rankwerk, waarin draken en druiven, gedecoreerde kom, die aan de binnenzijde op de bodem is gedateerd, 1681. Eveneens in Delfts aardewerk een grote bloempot/cachepot met een chinoiserievoorstelling in figuren over de volle hoogte; er zijn fragmenten van een tweede individu met bloemdecor. Een groen papegaaienkopje is al wat rest van een beeldje van Chinees/Europees porselein.

LISSE

Heereweg 247 (Garage Heemskerk)

Op deze locatie recht tegenover de dorpskerk is het werkplaatsdeel van een voormalige garage gesloopt; het voorgebouw met woonhuis aan de Heereweg bleef gehandhaafd. Het bouwjaar van dit pand zal in de 50er jaren liggen, maar merkwaardigerwijze is hierin een veel ouder bouwdeel teruggaand tot de 17e of 18e eeuw geïncorporeerd. De ligging van dit gebouw op de oostzijde van de strandwal, waar de Heereweg over loopt, maakt deze locatie archeologisch van belang. Direct achter dit voorgebouw was een strook grond tot de onderzijde van de moderne fundering verdiept wegens plaatsing van een nieuwe achtergevel. Opschaven van een paar meter van deze strook gaf het beeld van sterk zwartgevekt donkergeel stevig zand met nogal wat houtskool. In vergelijkbare situaties op de strandwal bevindt men zich dan op een middeleeuws niveau. De aanlegdiepte van de 17e/18e eeuwse fundering leek dit te bevestigen. Bij een later bezoek was de laag door aanaarding niet meer eenvoudig bereikbaar.

Uit een gesprek met de voormalige eigenaar bleek dat het achterterrein door hem sterk is opgehoogd. Door het midden ervan heeft ook een brede vaarsloot gelopen, die noordwaarts aansloot op de voormalige haven van het dorp. Gedurende de sloopen en saneringswerkzaamheden kon dit worden bevestigd. In dezelfde periode werd een even verder noordelijk gelegen pand naar achter toe uitgebreid. Hier was de oorspronkelijke situatie nog aanwezig en bleek dat ten opzichte van de horizontale

vloer aan de achterzijde een hoogteverschil van ruim 1 m bestond met de voorzijde (Heereweg). Op dit punt werd duidelijk hoe sterk het reliëf van de strandwal van origine kan zijn. De conclusie is dat door alle sloop- en graafwerkzaamheden enkel de strook direct achter het pand Heereweg 247 archeologisch interessant is. De weinige verzamelde aardewerkscherven gaan in datering terug tot de late Middeleeuwen (14e/15e eeuw).

NIEUWKOOP

Dorpsstraat 77-99

Midden in het dorpscentrum is een gebied ter grootte van zeven panden gesloopt om plaats te maken voor een winkel- en wooncomplex. Deze grootschalige nieuwbouw is geheel onderkelderd, waardoor een zeer groot terrein vanaf de Dorpsstraat tot de omringsloot binnen damwanden tot een meter of vier onder maaiveld werd uitgegraven. De omvang van dit gebied representeert ongeveer 20% van de oppervlakte van het oude dorpscentrum. Merkwaaardigerwijze was van archeologische begeleiding in enige vorm van deze grootschalige graverij geen sprake. Leden van het Historisch Genootschap Nieuwkoop (HGN) en incidenteel enige AWN-leden hebben getracht in deze lacune enigermate te voorzien, maar in feite was dit onbegonnen werk.

Geconstateerd is, dat tot een diepte van circa 3 m onder maaiveld nog laat-middeleeuws vondstmateriaal in een stratigrafie van veenlagen en/of -ophogingen aanwezig was. Het merendeel van het laat-middeleeuws aardewerk is in de 14e/15e-eeuw te plaatsen; slechts weinig ouder materiaal (12e/13e eeuw) uit de onderste laag bleek zich uiteindelijk tussen de bijeen gegrabbelde collecties te bevinden. Verder terug dan de 13e eeuw reikt dit niet. Het betreft uitsluitend grijsbakkend aardewerk, waaronder een stuk van een (gedeeltelijk gedraaide) kogelpot. Onder de metaalvondsten uit de 14e/15e eeuw vallen twee delen van bronzen kandelaars en twee (pelgrims)insignes op. Zoals op andere locaties in het veen (Hazerswoude-Dorp en Nieuwveen) bevond zich zeer veel goed geconserveerd hout (waaronder funderingshout en heipalen) op allerlei niveaus. Door de wijze van graven van de aannemer was het onmogelijk waar te nemen, of het hierbij wellicht ging om funderingen van middeleeuwse huizen.

Wat latere perioden aangaat, viel met name een geheel met vondstmateriaal dichtgegooide kavelsloot op. Opmerkelijk hierin was de zeer grote hoeveelheid pijpen (17e-18e eeuw). Ook glas in de vorm van roemer(voeten) was ruim vertegenwoordigd. Onder de gebruikelijke overige aanwezige vondstcategorieën waren geen bijzondere getalsverhoudingen op te merken. De sloot moet dicht naast de herberg gelegen hebben, die hier in de 17e eeuw gestaan heeft. Kenmerkend is dan ook een halsfragment van een Westerwaldkruik met een loden ijkmerk. Een

groot deel van de grafsteen van een van de 17e eeuwse waards bevindt zich in de Oudheidkamer van het HGN.

NOORDWIJK

Vinkeveld

Op een perceel waar de laatste jaren regelmatig vroegmiddeleeuwse vondsten zijn gedaan, is in samenwerking met de assistent provinciaal-archeoloog gedurende één dag een aantal boorraaien gezet. Duidelijk was dat in een deel van het terrein een vondstconcentratie aanwezig was. De scherven uit de boringen betroffen inheems-Romeins en vroegmiddeleeuws materiaal.

RIJNWOUDE

Hazerswoude-Dorp – Dorpsstraat 67

Vlak bij de dorpskerk, dus vermoedelijk in het oudste centrum van het dorp, werd een supermarkt afgebroken die zich bevond op een langgerekt kavel langs de dorpsstraat. Volgens historische gegevens stonden oudtijds op dit terrein minstens twee belangrijke gebouwen: aan de westzijde een kleine, 17e-eeuwse buitenplaats - eigendom van de ambachtsheer - en aan de oostzijde een oude boerderij van het Rijnlands type. Beide gebouwen zijn in de 19e eeuw door andere bebouwing vervangen en in de jaren '70 door de supermarkt.

Met medewerking van de aannemer is in een deel van de bouwput, die dieper geroerd zou worden, een profielsleuf getrokken. Bij het verdiepen bleken in het zuidelijk deel van deze sleuf tegen de Dorpsstraat aan laat-middeleeuwse funderingsresten aanwezig, zodat dit gedeelte van de sleuf op een hoger vlak is aangelegd. Ten noorden van deze fundering stootten we op een latere waterput en een waterkeldertje (17e/18e eeuw, met een 19e eeuwse vulling), die na een kort onderzoek verwijderd zijn. Dit deel en verder noordwaarts werd vervolgens over een lengte van 14 m verdiept tot een diepte van ruim 2 m onder het niveau van de bouwput. In dit gedeelte werden verder geen stenen bouwresten aangetroffen. Het niveau van de bouwput bevond zich al op circa een halve meter onder maaiveld. In dit traject moeten zich de post-middeleeuwse fasen hebben bevonden, want vanaf de bovenzijde van het getekende profiel bevonden wij ons in de 14e-15e eeuw.

Het profiel toonde direct ten noorden van de fundering een sterke gelaagdheid met wel 20 dunne laagjes, voor het merendeel in diverse soorten veen, waartussen een aantal kleilaagjes of laagjes kleig veen. Meer naar het noorden vereenvoudigde het profiel zich tot 8 lagen, enkel bestaande uit veen. De datering van deze gelaagdheid ligt tussen de 15e en het begin van de 14e eeuw, getuige de aanwezigheid van grijsbakkend aardewerk. Door middel van boringen in de sleufbodem is getracht vast te stellen of zich hieronder nog oudere perioden bevonden. Dit kon helaas niet worden geconstateerd. In het totale vondstmateriaal zijn wel enkele 12e-13e eeuwse

scherven voorhanden. Deze zijn wellicht meegetransporteerd in het ophogingsmateriaal en geven een indicatie, dat bewoning uit deze periode in de nabijheid aanwezig kan zijn.

De fundering bestond uit een zuid-noord lopende muur in het oostprofiel, die een hoek vormde met een oost-west lopende muur dwars over de sleuf. Met andere woorden, juist de hoek van een gebouw, maar slechts in het zicht over een lengte van 2 bij 2 m. Bij verdiepen bleek het te gaan om stenen muren in baksteenformaat van 24 x 12 x 5,5/22,5 x 11 x 5 cm, te dateren rond 1400. De stenen zijn in staand verband gemetseld (Berends 1989 02-2-5). De aanlegbreedte bedroeg 1 m. Beide muren waren gefundeerd op twee lagen rondhout: een zogenaamde slietenfundering. De onderste laag bestond uit zwaar rondhout (diameter tot circa 20 cm) in de lengterichting van de muur. Dwars hierop lagen aaneengesloten, dunnere stammetjes, die de muur droegen. Binnen de muren bevond zich een derde laag rondhout (diameter circa 10 cm), die naar wij aannemen de fundering van een plavuizen vloer gevormd moet hebben.

Een bijzondere vondst was een grote bol textiel. Het blijkt te gaan om een los geweven wollen stof uit getwijnd garen. Dit type weefsel wordt vaker gevonden in laat-middeleeuwse context; ons fragment is waarschijnlijk één van de grootste lappen tot nu toe aangetroffen (circa 1 m²). Deze stof heeft geen kledingfunctie gehad, maar werd gebruikt als afdeklap etc. (mededeling S. Comis, textielspecialist). Het overige vondstmateriaal is nog in bewerking. Vrij zeldzaam echter zijn voorwerpen in gesneden baksteen; dit is hier vertegenwoordigd met een kleine driepotige kandelaar.

In verhouding tot de grootte van het terrein is maar een fractie bekeken. Gezien de hoge "archeologiedichtheid" van de sleuf kan men slechts vermoeden wat het gehele terrein nog in petto heeft. De archeologie van de veendorpen is een onontgonnen gebied; het zijn archeologische reservaten.

Berends, G., 1989: Baksteen in Nederland in de Middeleeuwen. In: *Restauratievademecum*, Baksteen 02-1-19, 's-Gravenhage-Zeist 1975-.

Hazerswoude-Dorp – Dorpsstraat 213

Geheel aan het westelijk uiteinde van de Dorpsstraat, vlak voor het begin van het Westeinde, werd eveneens een supermarkt afgebroken. De nieuwbouw is voorzien van een parkeerkelder. Tijdens het afgraven is een keer gekeken. Het bleek dat zich op deze hoogte uitsluitend schoon bosveen bevond, zonder duidelijke bewoningssporen. Echter, gedurende het ontgraven van het archeologisch gezien meest interessante deel tegen de Dorpsstraat aan heeft geen toezicht plaatsgevonden.

Hazerswoude-Rijndijk – Groenhof

Ter uitbreiding van de wijk Groenendijk werden bouwputten gegraven in een perceel weiland. De diepte van de bouwputten bedroeg circa een halve meter. Geconstateerd werd, dat het weiland ooit afgekleid was. Vondstmateriaal is niet aangetroffen. De locatie is van belang, omdat een 100 m westwaarts een aantal jaren geleden het trace van de Romeinse limesweg is vastgesteld.

Waarneming en melding Aleid Muller

Koudekerk aan den Rijn – Lagewaardse Polder - Reyneveld

Op de locatie waar eind jaren '70 een ROB-opgraving had plaatsgevonden naar Romeinse en vroegmiddeleeuwse nederzettingen, werd een veldverkenning gehouden. De aanleiding was de aanwezigheid van een geploegde maïsakker direct ten oosten van de Molenboezem. Vondstconcentraties werden niet vastgesteld. Na 250 m in noordelijke richting bleven vondsten uit. Het perceel waar de veldverkenning werd uitgevoerd, is destijds slechts gedeeltelijk opgegraven, waarschijnlijk omdat dit meest zuidelijke deel reeds afgekleid was. Dit vermoeden moet echter nog worden bevestigd. Het vondstmateriaal bestrijkt een lange periode: van de Romeinse tijd tot en met recente tijd. Opvallend is het vrijwel ontbreken van Romeins en vroegmiddeleeuws aardewerk. Alleen langs de oostgrens van het belopen terrein werden vondsten uit laatstgenoemde periode gedaan. Roodbakkend aardewerk en industrieel goed uit de 18e-20e eeuw is daarentegen in ruime mate aanwezig. Dit staat in schril contrast met de veldverkenning uitgevoerd in 1991 op een naastliggend perceel, waar meer dan 80% van het aardewerk vroegmiddeleeuws was. Een verklaring voor het ontbreken daarvan zou kunnen liggen in het feit dat het thans belopen gebied reeds ontkleid en gedeeltelijk opgegraven is.

Sarfati, H., 1978: Archeologische kroniek van Zuid-Holland over 1977, Koudekerk a/d Rijn: Lage Waard. In: *Holland* 10, 308-309.

Sarfati, H., 1979: Archeologische kroniek van Zuid-Holland over 1978, Koudekerk a/d Rijn: Lage Waard. In: *Holland* 11, 331-335.

Sarfati, H., 1980: Archeologische kroniek van Zuid-Holland over 1979, Koudekerk a/d Rijn: Lage Waard. In: *Holland* 12, 283-284.

SASSENHEIM

Oude Koningshuys

Deze vroeg-17e-eeuwse buitenplaats ontleent zijn merkwaardige naam aan het feit dat hij korte tijd via een erfenis in het bezit is geweest van koning-stadhouder Willem III (voor de verdere bewoningsgeschiedenis van het huis zie Hulkenberg 1978). De laatste functie van dit pand betrof die van hotel-restaurant. Thans wordt het verbouwd tot kantoor/woonhuis. Hiertoe werden twee aanbouwen, één aan de

zij- en één aan de achtergevel, verwijderd en vervangen door iets grotere nieuwbouw. De provincie Zuid-Holland vroeg de AWN-Rijnstreek dit werk te begeleiden.

In de beide bouwputten is een redelijke hoeveelheid sporen aangetroffen, helaas niet altijd dateerbaar door vondstmateriaal. In chronologische volgorde: een klein fragment aardewerk met een datering in de Bronstijd, gevonden in zo op het oog schoon strandwalzand. Vervolgens zijn er een paar kleine spoortjes te dateren rond de 13e eeuw. De aard van de sporen doet vermoeden, dat er toen al een of ander gebouw gestaan moet hebben. Hierop sluiten enige vondsten aan uit de 14e/15e eeuw. Tot deze periode zijn ook de kloostermoppen te rekenen, waarop de voorgevel gefundeerd is en die ook aanwezig zijn in een deel van de keldermuren. Het is echter zeer de vraag of deze stenen in een primaire context verwerkt zijn. Het merendeel van het vondstmateriaal en de sporen dateert, zoals te verwachten, uit de 17e eeuw en later. Langs de zijgevel werd een rij paalsporen gevonden die de steigerpalen van de bouw zullen vertegenwoordigen; langs de achtergevel werden een aantal riolen en twee putten vastgesteld. Het meest curieuze spoor was een drietal muurtjes gefundeerd op natuurstenen plavuizen. Bij uitprepareren werden hierin wat botresten gevonden en een koperen plaatje met het opschrift:

SASJE

Getrouw Hondtje van

CA & II Bosé

17-83 = 17 21/10 95

9m

Het betreft hier een gedeeltelijk verstoord grafkeldertje voor een klein hondenras; er waren ook fragmenten van een hardstenen dekplaat aanwezig. Dit graf dateert uit de periode dat Jan Jacobus Bosé eigenaar was van de buitenplaats (1780-1816); C.A. en J.J. waren zijn kinderen. Het hondje leefde blijkbaar van september 1783 tot 21 oktober 1795.

Een vraagteken blijft de fundering van een bijgebouw, dat op een enigszins onlogische wijze en op zeer korte afstand van de achtergevel tegen de zuidwesthoek van het Huys heeft gestaan. De dateringsgegevens zijn onduidelijk en gezien de plaatsing zou een relatie met een paar van de kelders, die wellicht ouder zijn dan het Huys, niet uit te sluiten zijn. Bewijs hiervoor is er nu nog niet. Dat het een historisch pand is, blijkt uit de kadastrale minuut van ca. 1820, waar het staat ingemeten met een oppervlakte die ongeveer net zo groot is als het hoofdgebouw. Het is de bedoeling dat gedurende de fase van de tuinaanleg deze fundering nader onderzocht wordt.

Hulkenberg, A.M., 1978: *Het Oude Koningshuys 1628-1978*, Leiden.

VOORSCHOTEN

Kniplaan

Bij graafwerkzaamheden in de tuin van een particulier woonhuis zijn meerdere bakstenen kogels verzameld, die hun weg hebben gevonden naar verschillende personen. De kogels hebben een diameter van circa 8 cm en zouden stammen uit de Spaanse tijd en het beleg van Leiden (derde kwart 16e eeuw). Het is bekend dat het dorpscentrum van Voorschoten gedurende het beleg van Leiden voorzien was van schanswerken. Of er een militaire aanwezigheid bij de Kniplaan is geweest, is nog niet onderzocht.

Waarneming en melding Sjoerd Nieuwland.

Schoolstraat 7

Dit winkelpand werd verbouwd en uitgebreid. Door een ambtenaar van de gemeente Voorschoten werd gemeld dat achter dit pand twee stenen putten waren blootgegraven. Eén hiervan was nog voorzien van een afsluitende koepel. Deze melding kon ter plaatse niet meer gecheckt worden, aangezien de aannemer inmiddels reeds een nieuwe zandlaag had aangebracht.

Schoolstraat 59/Bakkersteeg

Achter het pand op de hoek van de Schoolstraat – Bakkersteeg, gelegen westelijk van het 17e-eeuwse 'Ambachts- en baljuwhuis' werd een bouwput gegraven voor nieuwbouw. Een sleuf naast een kleine, te slopen gemetselde kelder in de zuidwesthoek leverde een profiel op van 30-50 cm verstoorde grond, daaronder circa 1 m zwarte grond met wat aardewerkscherven en vervolgens een duidelijk afgescheiden bruine zandlaag. De ondergrond van het terrein was ernstig verstoord. Wel bleek dat de zwarte grondlaag aan de zuidzijde bij de kelder het hoogst lag en geconstateerd werd, dat in de richting van de Bakkersteeg de zwarte laag naar beneden afliep. Gezien de geologische situatie lijkt dit merkwaardig, aangezien de strandwalrug in noordwaardse richting naar de dorpskerk oploopt (de dorpskerk is het hoogste punt). Het vroegste vondstmateriaal was ditmaal een tweetal laat-middeleeuwse scherven (14e/15e eeuw). Omdat het niveau van overgang naar de schone strandwal niet aangesneden werd, bleven vondsten uit vroegere perioden uit (vergelijk de melding van hetzelfde perceel uit 2001, *Remus* 2002-3, 11-12).

Treubstraat 15

Geheel aan de achterzijde van de bebouwing van dit perceel werd een uitbreiding gerealiseerd, die doorliep tot de sloot die het dorpscentrum aan de oostzijde begrenst. Bij inspectie bleek de bouwput dermate ondiep te zijn, dat het vlak slechts

uit zwarte teelaarde bestond en het onwaarschijnlijk was, dat er archeologische sporen zichtbaar zouden worden.

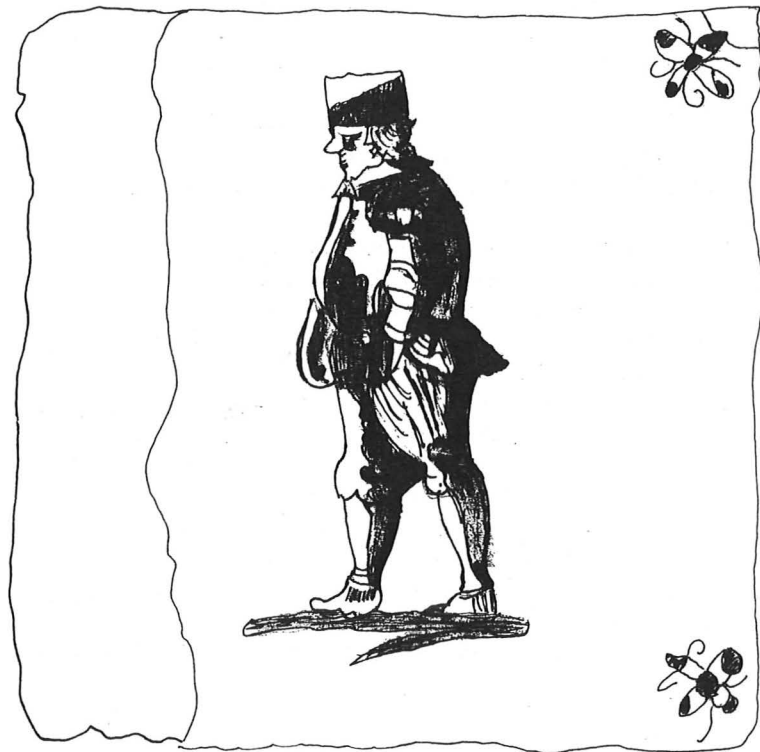
Waarneming en melding Albert Kram.

Voorstraat

Voor het pand Voorstraat 35 werden graafwerkzaamheden in de straat verricht. In de uitgeworpen grond bleek een grote hoeveelheid tegel(fragmenten) aanwezig. Het betreft Delftsblauwe tegels van het formaat 130x130x110 mm en een bruin baksel. De voorstellingen zijn figuren van mannen en vrouwen zonder duidelijke bezigheden; het hoekmotief is spin (Pluis 1997, A.02.02.en C.08.). De datering ligt rond het midden van de 17e eeuw. De stort waarin de tegels zijn aangetroffen was diepzwart. Mogelijk zijn de tegels na een brand als bouwpuin ter verharding in de straat gestort.

Waarneming en melding Arnold Verkuyl.

Pluis, J., 1997: *De Nederlandse Tegel, decors en benamingen 1570-1930*, Leiden.

Drie afbeeldingen van de te Voorschoten (Voorstraat) gevonden wandtegels.
Tekeningen: Carla van Veen.

VELDWERK IN SAMENWERKING MET:

Katholieke Universiteit Nijmegen/Hollandia (Alphen aan den Rijn – Centrum)

De AWN was gevraagd om te assisteren bij het archeologisch onderzoek in het stadshart van Alphen aan den Rijn, onder leiding van de KUN. Leden van de AWN waren van mei tot augustus 2002 aanwezig met 2 tot 3 personen per dag. Afwisselend werd er in het veld gewerkt, materiaal gewassen en zaden gespoeld. Dit jaar was de afsluiting van de opgraving; drie jaar was er in het stadshart van Alphen opgegraven, waarbij veel sporen en informatie uit de Romeinse tijd naar boven zijn gehaald en de locatie van het castellum duidelijk is geworden. Bijzonder was in dit laatste jaar de vondst van een houten deur, die uit een van de grachten werd opgegraven. Met veel plezier hebben we met de "professionelen" samengewerkt.

ARC (Liemeer: Nieuwveen – Dorpsstraat/Muggenlaan)

Gedurende een kleine week voerde het ARC deze opgraving te Nieuwveen uit. Er werden twee werkputten aangelegd. In de zuidelijke werkput werden een uit een boomstammen en paaltjes samengestelde mestput en een rijtje dunne paaltjes gevonden. De noordelijke werkput doorsneed een huisplattegrond. Het huis was opgebouwd uit ingegraven palen en staande planken. In het profiel waren meerdere vloerlagen zichtbaar. Deze huisplattegrond is dus niet in het vlak opgegraven; ook het deel van het terrein, waarin de AWN in 2001 een liggende vlechtwerkwand heeft blootgelegd (en weer heeft afgedekt voor vervolgonderzoek), is niet nader onderzocht. Een drietal AWN-leden nam afwisselend aan deze opgraving deel.

ADC (Voorschoten – Van der Hoevenpark)

Op de plek waar in het booronderzoek van SOB-Research een proto-steengoed scherf naar boven kwam, werden gedurende twee dagen in kruisvorm twee proefsleuven gegraven door het ADC. Op verzoek van het ADC waren hierbij enige AWN-leden aanwezig. Ook ditmaal werd een vroeg-steengoed scherf gevonden, die uit een ingraving/sloot kwam. Duidelijke bewoningssporen uit deze periode zijn niet gevonden.

Dick van der Kooij / Suus Sprey

Project GEEST EN GROND

Het Erfgoedhuis is in december vorig jaar begonnen met een nieuw project, getiteld: **Geest en Grond. Culturele planologie in de Duin- en Bollenstreek.**

Dit project onderzoekt de culturele aspecten die komen kijken bij de toekomstige ruimtelijke ordening van de 10 gemeenten in de Duin- en Bollenstreek. Het sluit aan op de doelstellingen van het Pact van Teijlingen, dat als doel heeft het verbeteren

van de landschappelijke kwaliteit van de streek. Op initiatief van de provincie Zuid-Holland zal het Erfgoedhuis de rol van cultuurhistorische aspecten in de ruimtelijke ordening verder ontwikkelen en begeleiden. Voor meer informatie over het project zie: www.geest-en-grond.nl.

Schatten & Scherven

Als blijk van waardering voor het invullen van de enquête Operatie Odyssee (zie het jaarverslag), heeft onze afdeling een exemplaar gekregen van de CD-ROM Schatten & Scherven. Deze CD-ROM is bedoeld voor kinderen tussen 7 en 12 jaar en leert op een speelse maar verantwoorde wijze het boeiende vak archeologie. Als de persoonlijke assistent van Professor Overjaar vul je de vitrines in het museum met vondsten uit je eigen opgravingen en bedenk je er het meest waarschijnlijke verhaal bij. Voor belangstellenden ligt de CD-ROM klaar op de Geregracht, waar hij geleend kan worden (schrijf je naam wel in de uitleen-map!).

GAVE GRAAF DAGEN Romeins schip Leidsche Rijn bij Utrecht!

Wil je meer te weten komen over de spectaculaire resultaten van de opgraving van de Romeinse rijnaak die wordt opgegraven in de Leidsche Rijn bij Utrecht? Kom dan naar de GAVE GRAAF DAGEN die gehouden worden op op 17 + 18 en 24 + 25 mei van 10.00 tot 16.00 uur. Voor meer info zie: www.romeinsschip.nl of www.leidscherijn.nl

LEZINGEN 2003/2004

Hoewel het lezingenprogramma voor het komende seizoen nog niet helemaal rond is, worden hier vast de data en geplande onderwerpen vermeld. De titels zijn nog niet definitief. In een volgende *Renus* zal een korte aanduiding van de inhoud gegeven worden, zoals gebruikelijk. Maar het is raadzaam de data al in uw agenda te noteren!

- 1 Maandag 22 september 2003, 20.00 uur.
Romeinse opgravingen te Woerden, door drs. Tom Hazenberg en drs. Wouter Vos.
(zie hiervoor ook www.woerden.nl; t.a.v. een gevonden schip: voor volwassenen www.archeologie.kennisnet.nl/schip, en voor kinderen: www.romeinsschip.nl)
- 2 Maandag 10 november 2003, 20.00 uur (onder voorbehoud!).
De oudste kerken, door dr. Elisabeth den Hartog.
- 3 Maandag 19 januari 2004, 20.00 uur.
Romeinse opgravingen in de Zanderij te Katwijk, door drs. Henk van der Velde.
- 4 Maandag 29 maart 2004, 20.00 uur.
Geschiedenis van het Huis Wassergeest te Lisse, door Rob Pex.
- 5 Maandag 17 mei 2004, na de Algemene Ledenvergadering, 20.30 uur.
Recent onderzoek, door Dick van der Kooij.

**HANDEN
TE KORT**

Steun van vrijwilligers

Op vrijwilligers kun je bouwen. Hun inspanning is goud waard. Zonder hen kom je al gauw handen te kort. Eén van uw vrijwilligers werkt bij Shell in Nederland. Dat waardeert Shell zeer. Want juist maatschappelijke of sociale inzet maakt onze medewerkers completer en meer betrokken. Het Shell Vrijwilligersfonds, dat donaties doet, helpt daarom uw club óók graag een handje.

www.shell.nl

